

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΤΗΣ
ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΙΚΗΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑΣ
ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

πρόσθεση όχι αφαίρεση
πολλαπλασιασμός όχι διαίρεση

“Εκπαίδευση των παιδιών της μουσουλμανικής μειονότητας στη Θράκη”

Έκθεση αξιολόγησης των αποτελεσμάτων της δράσης 6:
“Δημιουργικά Εργαστήρια Νέων” για την τριετία 2010-2013

Παραδοτέο 6.Δ – ΤΟΜΟΣ Γ - Σύνοψη

Οκτώβριος 2013

Άννη Βασιλείου

Κοινωνική Ψυχολόγος - Υπεύθυνη Δράσης “Δημιουργικά Εργαστήρια Νέων”

Αφροδίτη Μπάκα

Λέκτορας Κοινωνικής Ψυχολογίας – Εξωτερική Αξιολογήτρια
Τμήμα Ψυχολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Ευαγγελία Φίγγου

Λέκτορας Κοινωνικής Ψυχολογίας των Διομαδικών Σχέσεων - Εξωτερική Αξιολογήτρια
Τμήμα Ψυχολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Γενικοί στόχοι στο πλαίσιο του ΠΕΜ	3
2. Δράσεις των ΔΕΝ.....	4
3. Μοντέλο αξιολόγησης.....	6
4. Αξιολόγηση – αποτίμηση δράσεων ως προς τους στόχους.....	7
α. Δημιουργία ενός δομημένου χώρου-πόλου έλξης για τους νέους (παιδιά, προεφήβους, εφήβους και νέους ενήλικες) των τοπικών κοινοτήτων (τόσο από τη μειονότητα όσο και από την πλειονότητα)	7
β. Ανάπτυξη και ενδυνάμωση των συμμετεχόντων παιδιών και νέων μέσα από την καλλιέργεια ψυχοκοινωνικών δεξιοτήτων.....	8
γ. Καλλιέργεια της συλλογικότητας και της διαπολιτισμικής συνύπαρξης.....	10
δ. Συνεργασία και δικτύωση με την τοπική κοινωνία γενικότερα.....	11
Εμπλοκή γονέων.....	11
Δικτύωση με άλλες δράσεις.....	12
Επαφές με συλλογικούς / θεσμικούς φορείς.....	12
Διαμεσολαβητές στις τοπικές κοινότητες/ αξιοποίηση προηγούμενων εμπειριών	13
ε. Παράδοση της λειτουργίας των Δημιουργικών Εργαστηρίων Νέων στην τοπική κοινωνία -μέσω της ανάπτυξης ουσιαστικής συνεργασίας με τους φορείς της-έτσι ώστε να διαμορφωθεί εκείνο το ανθρώπινο πλέγμα στήριξης που θα εξασφαλίσει τη συνέχεια της δράσης από την ίδια την τοπική κοινωνία.....	13
Βιβλιογραφία.....	14

1. Γενικοί στόχοι στο πλαίσιο του ΠΕΜ

Τα Δημιουργικά Εργαστήρια Νέων δημιουργήθηκαν στα Κέντρα Στήριξης του Προγράμματος «Εκπαίδευση των Παιδιών της Μουσουλμανικής Μειονότητας στη Θράκη». Είναι χώροι οι οποίοι φιλοξενούν δραστηριότητες που απευθύνονται κυρίως, αν και όχι αποκλειστικά, σε νέους της μειονότητας των γύρω περιοχών. Οι δράσεις των ΔΕΝ εντάσσονται στις δράσεις και παρεμβάσεις που υλοποιούνται στο πλαίσιο του προγράμματος εκτός σχολείου που, όπως και οι εντός σχολείου παρεμβάσεις, προωθούν από κοινού τους παρακάτω αλληλένδετους στόχους:

- **Αναβάθμιση της εκπαίδευσης των νέων της μειονότητας μέσα από την επίτευξη επιμέρους δράσεων**
- **Ισότιμη και ενεργή ένταξη των νέων της μειονότητας στο κοινωνικό περιβάλλον και άρση των παραγόντων που διευκολύνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό**
- **Διαπολιτισμική συνύπαρξη και καλλιέργεια σχέσεων εμπιστοσύνης, συνεργασίας και αλληλεγγύης μεταξύ των νέων διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων**

Τα ΔΕΝ επιδιώκουν να υπηρετήσουν τους παραπάνω στόχους μέσα από ειδικότερους στόχους:

- **α. Δημιουργία ενός δομημένου χώρου-πόλου έλξης για τους νέους (παιδιά, προεφήβους, εφήβους και νέους ενήλικες) των τοπικών κοινοτήτων (τόσο από τη μειονότητα όσο και από την πλειονότητα)**
- **β. Ανάπτυξη και ενδυνάμωση των συμμετεχόντων παιδιών και νέων μέσα από την καλλιέργεια ψυχοκοινωνικών δεξιοτήτων**
- **γ. Καλλιέργεια της συλλογικότητας και της διαπολιτισμικής συνύπαρξης**
- **δ. Συνεργασία και δικτύωση με την τοπική κοινωνία γενικότερα**
- **ε. Παράδοση της λειτουργίας των Δημιουργικών Εργαστηρίων Νέων στην τοπική κοινωνία -μέσω της ανάπτυξης ουσιαστικής συνεργασίας με τους φορείς της-έτσι ώστε να διαμορφωθεί εκείνο το ανθρώπινο πλέγμα στήριξης που θα εξασφαλίσει τη συνέχεια της δράσης από την ίδια την τοπική κοινωνία.**

2. Δράσεις των ΔΕΝ

Οι παραπάνω -γενικότεροι και ειδικότεροι στόχοι- υπηρετούνται μέσα από ποικίλες και αλληλοσυνδεόμενες δράσεις¹ οι οποίες εντάσσονται στις παρακάτω κατηγορίες:

- **α. Δράσεις προετοιμασίας και σχεδιασμού**

- *Διαμόρφωση της ομάδας συνεργατών:* Διερεύνηση του πεδίου έτσι ώστε να διευκρινιστεί η μορφή της ομάδας συνεργατών της κάθε δράσης, τα κριτήρια με βάση τα οποία μπορεί να συγκροτηθεί το πιο χρήσιμο σχήμα συνεργατών, αλλά και οι ανάγκες στις οποίες καλείται να ανταποκριθεί.
- *Διερεύνηση αναγκών στην κοινότητα:* Σκοπός της διερεύνησης αυτής ήταν η καταγραφή των αναγκών και των προσδοκιών των γονέων των παιδιών και των εφήβων για τις δράσεις, αλλά και το γεφύρωμα μεταξύ των δράσεων.
- *Καλλιέργεια δεξιοτήτων κοινωνικοπολιτισμικής εμφύχωσης των εμψυχωτών:* Για τις ανάγκες επιμόρφωσης του δικτύου συνεργατών των ΔΕΝ υλοποιήθηκαν επιμορφωτικοί κύκλοι σχετικά με την εμβάθυνση στη μεθοδολογία της κοινωνικοπολιτισμικής εμφύχωσης, το σχεδιασμό των κύκλων δράσεων (project), τη διεργασία ομάδας και το ρόλο του εμψυχωτή.
- *Αναζήτηση συνεργασιών με την τοπική κοινότητα:* Μέσω της μεθοδολογίας της κοινωνικο-πολιτισμικής εμφύχωσης, αναπτύχθηκε ένα υποστηρικτικό για τη δράση των ΔΕΝ δίκτυο που συμπεριέλαβε νέους ενήλικες, γονείς, μέλη των τοπικών κοινωνιών, καθώς και την εκπαιδευτική κοινότητα και ενισχύθηκε μέσα από newsletter, ιστοσελίδα, δημόσιες εκδηλώσεις του προγράμματος.
- *Δικτύωση με τις άλλες δράσεις των ΠΕΜ:* Κατά τη διάρκεια των δράσεων των ΔΕΝ, το δίκτυο συνεργατών των ΔΕΝ καθώς και η δράση παρέμεινε ενεργό μέρος του διαλόγου μεταξύ δράσεων και υπευθύνων δράσεων του ΠΕΜ με στόχο τη μέγιστη δυνατή συνέργεια μεταξύ δράσεων και το άνοιγμα των ΚΕΣΠΕΜ στην τοπική κοινωνία.

- **β. Εκδηλώσεις ανοιχτές στην κοινότητα**

Οι εκδηλώσεις στόχευαν στο «άνοιγμα» προς την κοινότητα, καλύπτοντας την ανάγκη να δημοσιοποιηθεί το έργο των ομάδων ΔΕΝ αλλά και να γνωστοποιηθούν οι νέες δράσεις. Στο

¹ Οι δράσεις παρουσιάζονται αναλυτικά και ανά έτος στον πίνακα που παρατίθεται στο τέλος της συνοπτικής έκθεσης.

πλαίσιο των δράσεων αυτών οι ομάδες νέων παρουσίαζαν την πορεία και τα συλλογικά τους έργα τόσο η μία στην άλλη, όσο και σε γονείς, φίλους και μέλη της ευρύτερης κοινότητας.

- **γ. Εργαστήρια νέων**

Τα εργαστήρια νέων στα ΔΕΝ έδωσαν την ευκαιρία σε νέους να συμμετέχουν σε μια σταθερή ομάδα, με τακτικές συναντήσεις και κύκλο ζωής (Οκτώβριος- Απρίλιος). Σχεδιάστηκαν για κάθε ηλικιακή ομάδα (παιδιά, προέφηβους, εφήβους) διαφοροποιημένα εργαστήρια αξιοποιώντας την τέχνη ως εργαλείο κοινωνικό-πολιτισμικής εμπύχωσης. Υλοποιήθηκαν σε συνεργασία με τα κεντρικά και περιφερειακά ΚΕΣΠΕΜ ή/και σε συνεργασία με φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης όπου αυτή αναπτύχθηκε.

- **δ. Ομάδες γονέων**

Από το Μάρτιο του 2012 λειτούργησαν «τα βιωματικά εργαστήρια γονέα – παιδιού», που στόχευαν στη βιωματική ευαισθητοποίηση των γονέων ως προς τη δράση των ΔΕΝ και στην ενεργητική εμπλοκή τους και αποφασίστηκε μετά από αίτημα των ίδιων των γονέων

- **ε. Θερινά ΔΕΝ**

Τα θερινά ΔΕΝ (Ιούνιος- Ιούλιος) περιλάμβαναν δραστηριότητες με τη μορφή ημερησίων κατασκηνώσεων στη φύση, με στόχο να προσφέρουν ένα χώρο γνωριμίας και ανάπτυξης από κοινού δραστηριότητας σε φυσικό περιβάλλον - σε νέους όλων των ηλικιών, κι απ' όλο το κοινωνικό πεδίου που πλαισιώνει τη δράση των ΔΕΝ.

- **στ. Κινητή μονάδα ΒΑΝ**

Το τρίτο έτος λειτουργίας των ΔΕΝ (2013) υπήρξε η δυνατότητα αξιοποίησης μιας κινητής μονάδας (βαν) για τις ανάγκες της ανάπτυξης των δράσεων των ΔΕΝ. Για την ανάπτυξη της χρήσης του νέου οχήματος-εργαλείου εμπύχωσης σχεδιάστηκαν κατάλληλα διαμορφωμένες δράσεις με βάση τα αποτελέσματα διερεύνησης αναγκών και οι οποίες δοκιμάστηκαν σε ένα πρώτο πιλοτικό στάδιο.

- **ζ. Ανάπτυξη διαδικτυακών ΔΕΝ Τόπων**

Από το δεύτερο έτος λειτουργίας των ΔΕΝ (2012), αξιοποιήθηκε η λειτουργία του διαδικτυακού χώρου των ΔΕΝ στον [ιστότοπο του ΠΕΜ](#) (“[ΔΕΝτόποι](#)”) ως χώρος δημιουργικής έκφρασης και συνύπαρξης που ονομάστηκε “[δίκτυο νέων ΔΕΝ](#)”. Ο χώρος αυτός αποτελείται από αναρτήσεις των νέων από τα διαφορετικά ΔΕΝ τοπία / εργαστήρια εμπύχωσης νέων (ομάδες παιδιών, ομάδες προεφήβων, ομάδες εφήβων και ομάδα νέων ενηλίκων).

3. Μοντέλο αξιολόγησης

Η εσωτερική αξιολόγηση των Δημιουργικών εργαστηρίων Νέων -μεταξύ άλλων- ενδιαφέρθηκε να αναδείξει τους τρόπους με τους οποίους όλοι οι άμεσα ή έμμεσα εμπλεκόμενοι στα ΔΕΝ βιώνουν, αισθάνονται και αντιλαμβάνονται τα εργαστήρια. Οι όποιες αλλαγές προκύπτουν από τη συμμετοχή στα ΔΕΝ πρέπει να αναζητηθούν τόσο εντός των ΔΕΝ όσο και στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο λειτουργούν.

Η εσωτερική αξιολόγηση της δράσης ΔΕΝ στο σύνολό της δανείζεται πολλά στοιχεία από την έρευνα δράσης. Είναι **συμμετοχική** με την έννοια ότι φορείς της αξιολόγησης είναι και οι άνθρωποι που αποτελούν μέρος του πλαισίου μέσα στο οποίο οι δράσεις και οι παρεμβάσεις υλοποιούνται. Είναι **συνεργατική** και συχνά για την υλοποίησή της επιδιώκεται η διασύνδεση με άλλους φορείς και η εμπλοκή όλων των ενδιαφερομένων τόσο στο επίπεδο της συγκεκριμενοποίησης των αιτημάτων όσο και στο επίπεδο του σχεδιασμού τρόπων αντιμετώπισης.

Υπό αυτή την έννοια, αντιμετωπίζοντας τα ΔΕΝ ως μέρος ενός ευρύτερου κοινωνικού συστήματος ομάδες ενδιαφέροντος για την εσωτερική αξιολόγηση αποτελούν:

- οι εμπνευστές και οι συντονιστές τους
- τα παιδιά, έφηβοι ή νέοι ενήλικες που συμμετέχουν στις δραστηριότητες
- οι γονείς τους
- και η ευρύτερη τοπική κοινωνία

Για το λόγο αυτό και προκειμένου να συγκεντρωθούν πληροφορίες από τις ομάδες αυτές για την εσωτερική αξιολόγηση χρησιμοποιούνται οι παρακάτω τεχνικές συλλογής δεδομένων

- συνεντεύξεις
- ομάδες εστίασης,
- συμμετοχική παρατήρηση,
- ημερολόγια
- μελέτη αρχείων
- ερωτηματολόγια

Εξάλλου, η ίδια η δράση των ΔΕΝ είναι **αυτο-αξιολογική**. Σε κάθε βήμα οι αρχικοί στόχοι επαναξιολογούνται μέσα στις οποιεσδήποτε νέες συνθήκες (Carr & Kemmis, 1986. Taylor, 1994).

4. Αξιολόγηση – αποτίμηση δράσεων ως προς τους στόχους

α. Δημιουργία ενός δομημένου χώρου-πόλου έλξης για τους νέους (παιδιά, προεφήβους, εφήβους και νέους ενήλικες) των τοπικών κοινοτήτων (τόσο από τη μειονότητα όσο και από την πλειονότητα)

Ο πρώτος χρόνος λειτουργίας των δράσεων του ΔΕΝ στο μεγαλύτερο μέρος του αφορούσε την αναδόμηση της δράσης που είχε σταματήσει για δύο περίπου χρόνια. Στο διάστημα των πρώτων μηνών διαμορφώθηκε και επιμορφώθηκε η ομάδα των συνεργατών, διερευνήθηκε και ξεκίνησε η συνεργασία με μέλη της τοπικής κοινωνίας και με τοπικούς φορείς αλλά και με τις δράσεις του ευρύτερου προγράμματος. Ενώ στο επόμενο διάστημα οργανώθηκαν και υλοποιήθηκαν οι θερινές δράσεις των ΔΕΝ.

Το δεύτερο έτος λειτουργίας των ΔΕΝ χαρακτηρίστηκε από μια ποικιλία δράσεων που περιλαμβάνουν τόσο τη δημιουργία και λειτουργία ομάδων νέων διαφόρων ηλικιών στην Ξάνθη και την Κομοτηνή καθώς και στο Νέστο και τη Μέση όσο και την οργάνωση και υλοποίηση σειράς εκδηλώσεων ανοιχτών στην τοπική κοινότητα. Για πρώτη φορά το ίδιο διάστημα λειτούργησαν επίσης και τα βιωματικά εργαστήρια γονέα-παιδιού στα οποία συμμετείχαν παιδιά με τους γονείς τους (κυρίως μέλη της μειονότητας). Το καλοκαίρι πραγματοποιήθηκαν οι δράσεις του δεύτερου κύκλου Θερινών ΔΕΝ στο Νέστο (Γαλάνη, Δ. Τοπείρου) στον Ν. Ξάνθης και στην παραλία Μέσης, Ν. Ροδόπης.

Στο τρίτο έτος οι ομάδες νέων φιλοξενούν περισσότερα παιδιά και νέους αλλά και εμφανίζονται διαφοροποιημένες ανάλογα με τα χαρακτηριστικά και τις ανάγκες των συμμετεχόντων. Πραγματοποιούνται εκδηλώσεις ανοιχτές στην τοπική κοινότητα με στόχο το γεφύρωμα μεταξύ των δράσεων και την γνωστοποίηση του έργου των ΔΕΝ. Στις θερινές δράσεις ο αριθμός των παιδιών παρουσιάζεται σημαντικά αυξημένος (σχεδόν τριπλάσιος). Τέλος για πρώτη φορά, υπήρξε η δυνατότητα αξιοποίησης μιας κινητής μονάδας (βαν) για τις ανάγκες της ανάπτυξης των δράσεων των ΔΕΝ. Η κινητή αυτή μονάδα έδωσε την δυνατότητα για την παραπέρα ανάπτυξη δράσης κοινωνικο-πολιτισμικής εμπύχωσης - σε συνεργασία με την τοπική κοινωνία - εκτός του φυσικού χώρου των ΚΕΣΠΕΜ.

Η παρακολούθηση και αξιολόγηση των δράσεων δείχνει ότι εξελικτικά οι δράσεις:

- αυξάνονται και εμπλουτίζονται και εξειδικεύονται σεβόμενες τις ανάγκες και τα θέλω των νέων (βλ. διαφορετικού τύπου ομάδες νέων στη διάρκεια των τριών ετών). Η διαφοροποίηση, ο πολλαπλασιασμός και ο εμπλουτισμός των δράσεων προέκυψε από τις

ίδιες τις ομάδες οι οποίες σταδιακά αναγνωρίζουν ανάγκες και συμμετέχουν ενεργητικά στο σχεδιασμό. Αρχικά οι δραστηριότητες είναι δομημένες και προτείνονται από τους εμπυχωτές, ενώ σταδιακά προκύπτουν δράσεις προσαρμοσμένες στις ιδιαίτερες ανάγκες και επιθυμίες των παιδιών (π.χ. διαφορετικοί ΔΕΝ Τόποι) που συχνά αποφασίζονται «on the spot»

- εμπλέκουν όλο και περισσότερους νέους από διαφορετικές κοινότητες της Θράκης (ορεινές - πεδινές, πόλεις - χωριά). Οι δράσεις ανοίχτηκαν σε νέες κοινότητες (ακόμη και σε κοινότητες στις οποίες δε λειτουργούσαν ΚΕΣΠΕΜ) κάποιες από τις οποίες στο παρελθόν είχαν προβάλει -σύμφωνα με τους συνεργάτες-επιφυλάξεις και αντιστάσεις.
- αποκτούν ορατότητα και εξωστρέφεια και γίνονται σημείο αναφοράς, όπως το Στέκι στην Ξάνθη και την Κομοτηνή που έγινε χώρος συνάντησης, σχεδόν καθημερινής, των νέων της κοινότητας και δημιουργήθηκε από τους ίδιους τους εφήβους, οι οποίοι και σχεδίασαν την πορεία και τους στόχους του μέσω συνελεύσεων.

Τα ΔΕΝ λειτούργησαν ως πόλοι έλξης σε δύο επίπεδα, τόσο ως φυσικός χώρος συνάντησης των νέων, όσο και ως ψυχοκοινωνικός χώρος συνύπαρξης στον οποίο καλούνται οι νέοι να φέρουν και να διαχειριστούν συγκρούσεις, διαφωνίες, πολλαπλές ταυτότητες και τη διαπολιτισμικότητα.

β. Ανάπτυξη και ενδυνάμωση των συμμετεχόντων παιδιών και νέων μέσα από την καλλιέργεια ψυχοκοινωνικών δεξιοτήτων

Αυτός είναι ένας στόχος που διαπερνάει όλες τις δράσεις και αποτελεί προτεραιότητα των ομάδων που βρίσκονται σε τακτά χρονικά διαστήματα και των βιωματικών εργαστηρίων. Βασικό εργαλείο η μεθοδολογία της κοινωνικοπολιτισμικής εμπύχωσης. Ο στόχος πραγματώνεται από τα ίδια τα έργα που υλοποιούνται σε ομάδες αλλά και από τις διεργασίες που χαρακτηρίζουν το μοντέλο λήψης αποφάσεων που χαρακτηρίζεται από ενεργητική εμπλοκή και συνεργατικότητα.

Οι νέοι ενθαρρύνθηκαν να εκφράσουν τον ψυχοκοινωνικό τους κόσμο μέσα από δημιουργικά έργα. Έμαθαν να εκφράζονται μέσω της τέχνης, να διερευνούν και να «προσέχουν» τον εαυτό τους και να εκφράζουν τα συναισθήματά τους, ανοίγοντας «νέους δρόμους έκφρασης μέσω της ζωγραφικής, του θεάτρου, της μουσικής, της φωτογραφίας κ.ά.

Οι νέοι ευαισθητοποιήθηκαν να αναγνωρίζουν ανάγκες και ενδιαφέροντα, να αυτενεργούν και να συμμετέχουν σε διεργασίες ομάδας για την κάλυψη αναγκών και την ψυχοκοινωνική ανάπτυξη. Σε όλες τις δράσεις ενισχύθηκε η αυτενέργεια και η δημιουργική συμμετοχή, κάτι που έγινε εμφανές από το γεγονός ότι κάθε ομάδα ανάλογα με τα ενδιαφέροντα και τα «θέλω» της

προχώρησε σε διαφορετικές δημιουργίες και project και ανέπτυξε τις δικές της πρωτοβουλίες.

Οι νέοι πέτυχαν να αποφασίζουν και να σχεδιάζουν όλες τις φάσεις ζωής μιας δράσης, να την αξιολογούν και να την επανασχεδιάζουν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το γεγονός ότι στον τρίτο χρόνο ανέλαβαν σχεδόν εξ' ολοκλήρου να πραγματοποιήσουν τις τελικές εκδηλώσεις των ομάδων. Σταδιακά οι συμμετέχοντες νέοι αισθάνονται έτοιμοι να παρουσιάσουν τις δράσεις και να εμπλέξουν και άλλους (π.χ. τη δεύτερη και τρίτη χρονιά καλούν τους γονείς να συμμετέχουν στα εργαστήρια και γίνονται οι ίδιοι οδηγοί τους).

Οι νέοι πέτυχαν να μεταφέρουν τις βιωμένες δεξιότητες στην καθημερινή ζωή έξω από τα ΔΕΝ – στη γειτονιά, στο σχολείο, στην κοινότητα και να λειτουργούν πολλαπλασιαστικά, να γίνονται δηλαδή οι ίδιοι οι διευκολυντές ανάπτυξης δράσεων με νέους συμμετέχοντες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι δράσεις της κινητής μονάδας των ΔΕΝ που στηρίχτηκαν σε διαμεσολαβητές που συχνά ήταν μέλη ή παλιότερα μέλη των ΔΕΝ.

Οι ομάδες των νέων έγιναν εξωστρεφείς, στράφηκαν προς την κοινότητα, παρουσίασαν και συζήτησαν τα έργα τους με άλλους, και ενέπλεξαν άλλους τόσο στο πλαίσιο της πόλης όσο και σε απομακρυσμένες περιοχές με την συνδρομή του βαν.

Οι ομάδες νέων κατάφεραν να εντάξουν δημιουργικά στις δράσεις βιώματα και εμπειρίες τους που προέρχονταν από τα ιδιαίτερα πλαίσια που βιώνουν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα παραμύθια της ΔΕΝίτσας που είναι αφηγήσεις επηρεασμένες από τα βιώματα των νέων (από την αγροτική ζωή ως την οικονομική κρίση) και εκφράζουν τις επιθυμίες, προσδοκίες αλλά και ανάγκες και δυσκολίες από την πλευρά των παιδιών.

Όλα τα παραπάνω είναι δεξιότητες που καλλιεργούνται πρώτα, αλλά και παράλληλα, και στους **εμπυχωτές**. Η ομάδα των εμπυχωτών μέσα από τις πρακτικές επανατροφοδότησης που ακολουθεί, το μοντέλο λήψης αποφάσεων και συντονισμού που υιοθετεί, λειτουργεί ως μια παράλληλη ομάδα με αυτές των νέων. Η διομαδική επιμόρφωση της ομάδας εμπυχωτών, η εποπτεία και διευκόλυνσή τους αποτελεί ένα μεγάλο κομμάτι της δράσης που ανέλαβε η **υπεύθυνη δράσης**.

Το μοντέλο της εμπύχωσης ήταν πολλαπλασιαστικό καθώς η υπεύθυνη δράσης ανέλαβε το ρόλο της εκπαίδευσης των εμπύχωσης των συνεργατών, οι οποίοι με τη σειρά τους έκαναν το ίδιο στη συνέχεια με τις ομάδες των νέων. Ενώ σε ένα τελευταίο στάδιο οι ίδιοι οι νέοι έπαιρναν το ρόλο του διευκολυντή-διαμεσολαβητή των νέων μελών δημιουργώντας επάλληλους κύκλους. Αυτό το πολλαπλασιαστικό μοντέλο και ο τρόπος που εφαρμόστηκε δημιουργεί την προσδοκία ότι οι νέοι των ΔΕΝ έχουν το δυναμικό και της δεξιότητες να συνεχίσουν τη δράση εντός των κοινοτήτων τους.

γ. Καλλιέργεια της συλλογικότητας και της διαπολιτισμικής συνύπαρξης

Η δράση των ΔΕΝ συμβάλλει άμεσα στο χτίσιμο σχέσεων εμπιστοσύνης και συνεργασίας μεταξύ των νέων διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων, μέσω των ψυχοκοινωνικών δεξιοτήτων στις οποίες εκπαιδεύει βιωματικά τους νέους. Τα ΔΕΝ αποτελούν ένα ασφαλές εργαστήριο για κάθε νέο που επιθυμεί να μάθει τη συμβίωση, την επίλυση συγκρούσεων, τον διαπολιτισμικό διάλογο, και τη συμμετοχή σε κοινό έργο ως ισότιμο μέλος ομάδας. Ενθαρρύνει το χτίσιμο της αυτοπεποίθησης, της αυτενέργειας, της επικοινωνίας, της συνεργατικής συμβίωσης και της δημιουργικής έκφρασης. Αυτές οι βιωμένες δεξιότητες γίνονται εφόδια ενός νέου καθώς μαθαίνει να τις μεταφέρει στην καθημερινή ζωή έξω από τα ΔΕΝ – στη γειτονιά και στις σχέσεις του ως μέλος μιας κοινότητας.

Από την αρχή **η αναγνώριση της διαφοράς και η διαπολιτισμική συνύπαρξη σε ισότιμη βάση καλλιεργήθηκαν πολλαπλά**. Ο ίδιος ο σχεδιασμός των δραστηριοτήτων διευκολύνει την ανάπτυξη και αποδοχή διαφορετικών αφηγήσεων και ταυτοτήτων, πριμοδοτώντας τη σύνθεση και αποφεύγοντας την ανάδειξη μιας «κυρίαρχης» ταυτότητας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η γυναίκα «νεράιδα» στα θερινά ΔΕΝ του 2011 που εισήγαγε τα παιδιά στις δράσεις μιλώντας μια «μη κατανοητή γλώσσα» που άφηνε περιθώρια για πολλαπλές κωδικοποιήσεις και αναγνώσεις και η οποία υποστηριζόταν από έναν άνδρα «κένταυρο». Οι συμμετέχοντες νέοι καλούνται να επαναπροσδιορίσουν την ταυτότητα και τη διαφορά και να βρουν τρόπους να επικοινωνήσουν και να προσεγγίσουν το διαφορετικό.

Εξελικτικά οι δράσεις των ΔΕΝ παρουσιάζουν μια πορεία **από την αναγνώριση και αποδοχή της διαφοράς στη συνειδητοποίηση των πολλαπλών κοινωνικών ταυτοτήτων** και τη σύνδεση της εμπειρίας με τις διασταυρούμενες κατηγορικές υπαγωγές που την διαμορφώνουν. Έτσι για παράδειγμα το πρώτο έτος λειτουργίας των Θερινών ΔΕΝ στις ομάδες συμμετείχαν αγόρια και κορίτσια, διαφόρων ηλικιών από πόλεις και χωριά, ορεινές και πεδινές περιοχές της Θράκης. Όλες οι ομάδες ήταν μικτές ως προς το φύλο, και συμμετείχαν σε αυτές παιδιά τόσο από τη μειονότητα όσο και από την πλειονότητα. Οι εμψυχωτές θεωρούν ότι για πρώτη φορά επιτεύχθηκε σε όλες τις ομάδες η συνεργασία μεταξύ αγοριών και κοριτσιών, κάτι που στο παρελθόν φαινόταν συχνά ανέφικτο.

Τη δεύτερη χρονιά, ωστόσο, τα θέματα φύλου ανακύπτουν πλέον ως θέματα προς ανοιχτή διαπραγμάτευση και ενσωματώνονται στα βιωματικά εργαστήρια, ενώ δημιουργείται και η ομάδα των νέων γυναικών. Στο επίκεντρο των ενδιαφερόντων αυτής της ομάδας τίθενται ζητήματα που σχετίζονται με την εμπειρία της γυναικείας ταυτότητας σε συνδυασμό με την υπαγωγή σε άλλες ομάδες, όπως την πλειονότητα ή τη μειονότητα και σε διαφορετικές ομάδες εντός αυτών των

κατηγοριών. Παράλληλα μέλημα των εμπυχωτών και των ομάδων νέων γίνεται η διαπραγμάτευση και σύνθεση των διαφορετικών εμπειριών που συνδέονται με τη φοίτηση σε διαφορετικά σχολεία, με τις διαφορές της πόλης με το χωριό, των πεδινών από τα ορεινά χωριά, τις διαφορές μεταξύ πόλεων (Ξάνθης και Κομοτηνής).

Την τρίτη χρονιά πλέον-με τη δυνατότητα που έδωσε το βαν-μέσα από τις επιτόπιες δράσεις σε διαφορετικές κοινότητες ο στόχος της διαπολιτισμικότητας προσεγγίστηκε πολλαπλά. Οι δράσεις ανοίχτηκαν σε νέους τόπους και σε περισσότερα παιδιά, αλλά και μετεξελίχθηκαν ενσωματώνοντας στοιχεία από τον πλούτο της κάθε περιοχής. Με αυτόν τον τρόπο μια σειρά από «παράλληλες ζωές συναντήθηκαν σε μια κοινή ζωή, τη ζωή στη Θράκη». Νέοι από ορεινές περιοχές ήρθαν σε επαφή με νέους από τις πεδινές, η Ξάνθη γνώρισε την Κομοτηνή, αφήνοντας χώρο στην έκφραση ποικίλων ταυτοτήτων.

Παρά το γεγονός ότι η διαπολιτισμικότητα ως στόχος των ΔΕΝ δεν εξαντλείται στη συμμετοχή της **πλειονότητας**, η συμμετοχή αυτή και η συνύπαρξη παρέμεινε πρωταρχικός στόχος. Η περιορισμένη συμμετοχή νέων από την πλειονότητα στις Δράσεις ΔΕΝ ήταν μια πρόκληση που σύμφωνα με τις αξιολογήσεις των συνεργατών δεν θεωρούν ότι επιτεύχθηκε στον επιθυμητό βαθμό και παραμένει ένα διαρκές ζητούμενο για το μέλλον. Ωστόσο, τα μέλη της μειονότητας που συμμετείχαν στα ΔΕΝ ενδυναμώθηκαν στην αναγνώριση στην προσέγγιση και στη διαπραγμάτευση, και αυτό αποτελεί κύριο ζητούμενο της διαπολιτισμικής συνύπαρξης και παρακαταθήκη του προγράμματος. Η διαπολιτισμικότητα όμως για να επιτευχθεί απαιτεί και βήματα από την πλευρά της πλειονότητας σε ένα υποστηρικτικό, θεσμικά, περιβάλλον, όπως υποστηρίζει πληθώρα ερευνών και παραδειγμάτων παρέμβασης (Allport, 1954. Durtheim & Dixon, 2005. Pettigrew, 1971).

δ. Συνεργασία και δικτύωση με την τοπική κοινωνία γενικότερα

Στόχος των ΔΕΝ ήταν η μέγιστη δυνατή συνέργεια με την τοπική κοινωνία. Μέσω της μεθοδολογίας της κοινωνικο-πολιτισμικής εμπύχωσης, διαμορφώθηκε ένα υποστηρικτικό για τη δράση των ΔΕΝ δίκτυο που συμπεριλαμβάνει νέους ενήλικες, γονείς, μέλη των τοπικών κοινωνιών.

Εμπλοκή γονέων

Προς την κατεύθυνση του ανοίγματος προς την τοπική κοινότητα σημαντική είναι η συμβολή της **σύνδεσης με τους γονείς των παιδιών** που συμμετέχουν στις δράσεις. Ήδη η συμμετοχή των γονέων κατά τη διάρκεια της πορείας των δράσεων 2011-2012, έχει περάσει σε ένα στάδιο που δεν «ανταποκρίνονται» απλά στην πρόσκληση των ΔΕΝ, αλλά πλησιάζουν τα ΔΕΝ με δικά τους

μορφοποιημένα αιτήματα (τόσο για τα παιδιά όσο και για τους ίδιους) και μάλιστα σε κάποιες περιπτώσεις με διαμορφωμένες προτάσεις για τη δική τους συμβολή-συμμετοχή. Έτσι ξεκινά με τη λειτουργία των «εργαστηρίων γονέα – παιδιού». Την τρίτη χρονιά τα εργαστήρια με την αξιοποίηση του Βαν ταξίδεψαν και σε άλλους τόπους και ενέπλεξαν περισσότερους γονείς. Τα αποτελέσματα από τα ερωτηματολόγια αξιολόγησης των δράσεων του 2013 έδειξε ότι σχεδόν οι μισοί από τους γονείς θα έβλεπαν θετικά τη συμμετοχή τους σε δράσεις που απευθύνονται στους ίδιους.

Δικτύωση με άλλες δράσεις

Ήδη με το ξεκίνημα του σχεδιασμού των ΔΕΝ από το Σεπτέμβριο του 2010 επιδιώχθηκε η συνεργασία τόσο με το ευρύτερο πρόγραμμα όσο και με παλαιότερους συνεργάτες των ΔΕΝ στο νομό Ξάνθης και στο νομό Ροδόπης. Ακόμη, διοργανώθηκαν εκδηλώσεις σε Αλεξανδρούπολη, Κομοτηνή και Ξάνθη ενώ τα ΔΕΝ συμμετείχαν και στην έκθεση «ΘΡΑΚΗ 2011».

Τη δεύτερη χρονιά οι δράσεις γεφυρώνονται μεταξύ τους με εκδηλώσεις, καθώς σε αυτές η κοινότητα γνωρίζει τους καρπούς των προηγούμενων δράσεων και παράλληλα ενημερώνονται για τις νέες δράσεις και εκφράζουν τις προσδοκίες τους.

Την τρίτη χρονιά οι δράσεις συνδέθηκαν πολλαπλώς μεταξύ τους τόσο «από κοντά» στο φυσικό χώρο όσο και «από μακριά» στο διαδικτυακό χώρο. Με τη χρήση του βαν, ομάδες ταξίδεψαν σε άλλους τόπους για να παρουσιάσουν τις δημιουργίες τους και να προσκαλέσουν για συμμετοχή άλλες ομάδες, οι τοπικές ομάδες έγιναν ξεναγοί και οδηγοί σε περιηγήσεις στο χρόνο και στο χώρο, ενώ το ίδιο το περιεχόμενο και η δομή των δράσεων (π.χ. η συνεργατική σύνθεση της ΔΕΝίτσας) έδωσε συμβολικά αλλά και «απτά» ανθρώπους και τόπους. Προς το στόχο της δικτύωσης έδρασε βέβαια καταλυτικά το “δίκτυο νέων ΔΕΝ”. Ο ιστοχώρος αυτός δεν αποτέλεσε απλά άλλο ένα εργαλείο δημιουργικής έκφρασης, αλλά έναν ουσιαστικό χώρο γνωριμίας, επικοινωνίας, συν-δημιουργίας αλλά και γνωστοποίησης των δημιουργικών έργων και των δράσεων.

Επαφές με συλλογικούς / θεσμικούς φορείς

Μια σημαντική πτυχή του ανοίγματος προς την κοινότητα ήταν η σύνδεση και η από κοινού διοργάνωση εκδηλώσεων-δράσεων με συλλογικότητες και θεσμικούς φορείς, όσο και η δικτύωση της ομάδας ενηλίκων με άλλες συλλογικότητες και οι κοινές δράσεις με αυτές (συμμετοχή σε ημερίδα της ΓΓΝΓ και του Κέντρου Ευρωπαϊκής Πληροφόρησης Κομοτηνής *EuropeDirect*, κοινές δράσεις με μέλη της Πολιτιστικής Κοινότητας Νέων Κομοτηνής και την Ομάδα Ευαισθητοποίησης για Κοινωνικά Θέματα του Κέντρου Ευρωπαϊκής Πληροφόρησης Κομοτηνής *EuropeDirect* και

ομάδες φοιτητών). Οι θερινές δράσεις αποτέλεσαν επίσης ένα προνομιακό πεδίο για τη σύνδεση με τις τοπικές κοινότητες. Στη διάρκεια των Θερινών ΔΕΝ οι δράσεις ενσωματώθηκαν στις τοπικές κοινότητες που τις φιλοξένησαν και εντάχθηκαν στην καθημερινή ζωή των κοινωνιών αυτών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η συνεργασία με το Δήμο Τοπείρου και τον Πολιτιστικό Σύλλογο Γαλάνης, ο οποίος αφού την πρώτη χρονιά αποδέχτηκε το αίτημα των ΔΕΝ να φιλοξενήσει τις θερινές δράσεις, στη συνέχεια ζήτησε από τους νέους να δημιουργήσουν τοιχογραφία στην αυλή ώστε να τους θυμάται το χωριό, ενώ την τρίτη χρονιά πήρε την πρωτοβουλία να τις προσκαλέσει και πλέον σχεδιάζει την λειτουργία, στο ίδιο χώρο, δημιουργικών εργαστηρίων στο πρότυπο των ΔΕΝ και με συνεργάτη των ΔΕΝ.

Διαμεσολαβητές στις τοπικές κοινότητες/ αξιοποίηση προηγούμενων εμπειριών

Η ωρίμανση των ΔΕΝ είναι φανερή και στον τρόπο με τον οποίο οι δράσεις αξιοποίησαν φορείς και έμπυχο δυναμικό που είχαν προηγούμενη εμπλοκή στα ΔΕΝ. Σε όλες τις δράσεις η αξιοποίηση «συνδέσμων», μελών της τοπικής κοινότητας που είτε έχουν εμπλακεί σε δράσεις των ΔΕΝ στο παρελθόν είτε συνδέονται με συνεργάτες των ΔΕΝ έπαιξε πολύ σημαντικό ρόλο στην επαφή με τις τοπικές κοινότητες και στην επίτευξη των στόχων των δράσεων. Τόσο οι ενήλικες διαμεσολαβητές όσο και νέοι που είχαν προηγούμενη εμπειρία από τα ΔΕΝ και λειτούργησαν ως «εμπυχωτές» και αποτέλεσαν καταλύτες για την επιτυχία των δράσεων.

ε. Παράδοση της λειτουργίας των Δημιουργικών Εργαστηρίων Νέων στην τοπική κοινωνία -μέσω της ανάπτυξης ουσιαστικής συνεργασίας με τους φορείς της-έτσι ώστε να διαμορφωθεί εκείνο το ανθρώπινο πλέγμα στήριξης που θα εξασφαλίσει τη συνέχεια της δράσης από την ίδια την τοπική κοινωνία.

Τα ΔΕΝ όπως και κάθε εκπαιδευτική διαδικασία και δράση έχουν ως απώτερο στόχο να δημιουργήσουν ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο όλοι οι εμπλεκόμενοι θα αναπτύξουν δεξιότητες τις οποίες θα μπορέσουν να μεταβιβάσουν (ατομικά και συλλογικά) και να αξιοποιήσουν δημιουργικά σε άλλα πλαίσια, αυτονομούμενοι και «απ-εξαρτώμενοι» από το αρχικό πλαίσιο αναγνώρισης και άσκησης των δεξιοτήτων αυτών.

Υπάρχουν σαφείς ενδείξεις ότι η μέχρι τώρα πορεία έχει αφήσει ανεξίτηλα τα ίχνη της στην τοπική κοινωνία. Ήδη έχουμε σχολιάσει τους τρόπους με τους οποίους τα ΔΕΝ έχουν αποτελέσει έναν πόλο έλξης για τους νέους των τοπικών κοινοτήτων και έχουν σταδιακά αποκτήσει ορατότητα και εξωστρέφεια.

Το πολλαπλασιαστικό μοντέλο κοινωνικο-ψυχολογικής εμπύχωσης που εφαρμόστηκε είχε ως

αποτέλεσμα την παράδοση στην κοινότητα ενός μεγάλου αριθμού εμπυχωτών (28 άτομα από διαφορετικές μεριές της Θράκης) που έχουν τα εφόδια να δράσουν αυτόνομα και αποτελεσματικά, δοκιμαζόμενοι σε ποικίλους και απαιτητικούς ρόλους. Επιπλέον όμως έχει δημιουργήσει μία ακόμα μεγαλύτερη ομάδα νέων και γονέων, που έχουν αποδεχτεί την πρόσκληση για συμμετοχή και συν-δημιουργία και μπορούν να λειτουργούν ως σύνδεσμοι και διαμεσολαβητές σε διαφορετικές περιοχές.

Κλείνοντας πρέπει να τονιστεί ότι τα ΔΕΝ, τουλάχιστον τα τελευταία τρία χρόνια της λειτουργίας τους κατάφεραν να γίνουν αναγνωρίσιμα και αποδεκτά από την τοπική κοινότητα και να παραδώσουν σε αυτή τόσο ένα εκπαιδευμένο και ενδυναμωμένο έμπυχο δυναμικό όσο και τεχνογνωσία που μπορούν να αξιοποιηθούν πολλαπλασιαστικά δίνοντας συνεχώς νέους καρπούς.

Βιβλιογραφία

Allport, G.W. (1954). *The Nature of Prejudice*. Reading, MA: Addison-Wesley.

Durrheim, K. & Dixon, J. (2005). *Racial Encounter: The social psychology of contact and desegregation*. London: Psychology Press.

Pettigrew T.F. (1971). *Racially Separate or Together?* New York: McGraw-Hill.

ΔΡΑΣΗ 6 – ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΑ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ ΝΕΩΝ (ΔΕΝ)

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΙΣ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΔΡΑΣΕΙΣ 2010-2013

ΕΤΟΣ ΔΡΑΣΗΣ	ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΔΡΑΣΗ	ΧΡΟΝΟΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΝΕΟΙ	ΕΝΗΛΙΚΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΣΥΜΜΕΤΟΧΩΝ	ΣΥΝΟΛΟ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ ΑΝΑ ΕΤΟΣ ΔΡΑΣΗΣ
2010-2011	“ΑΚΟΛΟΥΘΩΝΤΑΣ ΤΗ ΡΟΗ” ΘΕΡΙΝΑ ΔΕΝ – ΗΜΕΡΗΣΙΕΣ ΚΑΤΑΣΚΗΝΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΝΕΣΤΟ & ΔΡΑΣΗ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΛΙΑ ΜΕΣΗΣ	ΙΟΥΛΙΟΣ – ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2011	222	0	222	222
2011-2012	“ΚΑΛΩΣΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΤΑ ΠΡΩΤΟΒΡΟΧΙΑ”	ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ – ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2011	106	105	211	1.139
	ΟΜΑΔΕΣ ΝΕΩΝ ΣΤΑ ΚΕΣΠΕΜ	ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2011 – ΜΑΪΟΣ 2012	130	0	130	
	“ΠΑΙΖΟΥΜΕ ΜΑΖΙ – ΒΙΩΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙ ΓΟΝΕΑ-ΠΑΙΔΙΟΥ”	ΜΑΡΤΙΟΣ – ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2012	20	20	40	
	“ΑΥΛΑΙΑ ΣΤΟ ΟΝΕΙΡΟ” - ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΚΕΣΠΕΜ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ	ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2012	151	101	252	
	“ΑΝΟΙΧΤΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙ” ΔΡΑΣΗ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΤΟΥ ΚΕΣΠΕΜ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ	ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2012	4	0	4	
	“ΦΕΡΝΟΥΜΕ ΤΗΝ ΑΝΟΙΞΗ ΣΤΑ ΚΕΣΠΕΜ” ΔΡΑΣΗ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΤΟΥ ΚΕΣΠΕΜ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ	ΜΑΪΟΣ 2012	18	0	18	
	“ΔΕΝ Τ(Ρ)ΟΠΟΣ ΣΥΝΥΠΑΡΞΗΣ – ΑΝΟΙΓΟΥΜΕ ΤΗΝ ΑΥΛΑΙΑ ΣΤΗ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΣΥΝΥΠΑΡΞΗ” ΔΡΑΣΗ ΝΕΩΝ ΕΝΗΛΙΚΩΝ ΣΤΟ ΚΕΣΠΕΜ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ	ΜΑΪΟΣ 2012	40	0	40	
	“Δ.Ε.Ν. ΑΝΟΙΓΟΥΜΕ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ – ΕΚΘΕΣΗ ΤΩΝ ΟΜΑΔΩΝ ΝΕΩΝ ΣΤΑ ΚΕΣΠΕΜ”	ΜΑΪΟΣ-ΙΟΥΝΙΟΣ 2012	88	103	191	
“ΑΚΟΛΟΥΘΩΝΤΑΣ ΤΗ ΡΟΗ” ΘΕΡΙΝΑ ΔΕΝ 2012 – ΗΜΕΡΗΣΙΕΣ ΚΑΤΑΣΚΗΝΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΝΕΣΤΟ & ΔΡΑΣΗ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΛΙΑ ΜΕΣΗΣ	ΙΟΥΛΙΟΣ-ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2012	250	3	253		
2012-2013	“ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΖΟΝΤΑΣ ΤΟ ΝΕΟ ΔΕΝ ΤΟΠ(Ι)Ο”	ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ – ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2012	96	71	167	1.702
	ΟΜΑΔΕΣ ΝΕΩΝ ΣΤΑ ΚΕΣΠΕΜ & “Δ.Ε.Ν. ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ” - ΠΙΛΟΤΙΚΗ ΔΡΑΣΗ ΒΑΝ	ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2012 – ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2013	122	0	122	
	“Δ.Ε.Ν. ΔΙΑΣΚΕΔΑΖΟΥΜΕ ΜΑΖΙ” ΔΡΑΣΗ ΓΙΑ ΓΟΝΕΙΣ ΚΑΙ ΝΕΟΥΣ ΣΤΗΝ “ΑΥΛΑΙΑ” ΤΟΥ ΚΕΣΠΕΜ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ	ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2012	10	12	22	
	“ΒΙΝΤΕΟΜΟΥΣΙΑ, Η ΔΙΚΗ ΜΑΣ ΓΝΩΜΗ” ΔΡΑΣΗ ΟΜΑΔΑΣ ΕΦΗΒΩΝ ΣΤΗΝ “ΑΥΛΑΙΑ” ΤΟΥ ΚΕΣΠΕΜ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ	ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2012	26	0	26	
	“ΑΥΛΑΙΑ ΣΤΟ 2013” ΔΡΑΣΗ ΟΜΑΔΑΣ ΝΕΩΝ ΣΤΗΝ “ΑΥΛΑΙΑ” ΤΟΥ ΚΕΣΠΕΜ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ	ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2012	40	0	40	
	“ΑΥΛΑΙΑ ΣΤΟ ΧΕΙΡΟΠΟΙΗΤΟ” ΔΡΑΣΗ ΟΜΑΔΑΣ ΝΕΩΝ ΕΝΗΛΙΚΩΝ ΣΤΗΝ “ΑΥΛΑΙΑ” ΤΟΥ ΚΕΣΠΕΜ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ	ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ – ΜΑΡΤΙΟΣ 2013	0	15	15	
	“ΑΝΟΙΧΤΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙ ΓΙΑ ΓΟΝΕΙΣ ΚΑΙ ΝΕΟΥΣ” (ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΠΙΛΟΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ ΒΑΝ “Δ.Ε.Ν. ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ”)	ΜΑΡΤΙΟΣ – ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2013	52	45	97	
	“ΚΑΛΩΣΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΑΝΟΙΞΗ: Δ.Ε.Ν. ΤΑΞΙΔΕΥΟΥΜΕ!” (ΔΡΑΣΗ ΒΑΝ)	ΜΑΪΟΣ – ΙΟΥΝΙΟΣ 2013	587	0	587	
	“ΑΚΟΛΟΥΘΩΝΤΑΣ ΤΗ ΡΟΗ” ΘΕΡΙΝΑ ΔΕΝ (α) “ΗΜΕΡΗΣΙΕΣ ΚΑΤΑΣΚΗΝΩΣΕΙΣ” (β) “ΠΕΡΑΣΜΑΤΑ” (ΔΡΑΣΗ ΒΑΝ)	ΙΟΥΝΙΟΣ – ΙΟΥΛΙΟΣ 2013	357 185	0 84	357 269	
ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΙΣ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΔΕΝ 2010-2013			2.504	559	3.063	3.063